

Athugasemdir vegna Grænbókar um líffræðilega fjölbreytni íslenskra vistkerfa

Líffræðileg fjölbreytni er forsenda fyrir lífi okkar hér á jörðinni, og því er skylda okkar mikil að skilja eðli hennar og uppruna, nýta hana á skynsamlegan hátt og tryggja verndun hennar. Þetta er sérstaklega mikilvægt nú á dögum þegar líffræðileg fjölbreytni á öllum stigum (frá einstaklingum til vistkerfa) fer hratt hnignandi af völdum okkar mannanna. Til að tryggja framtíð okkar verðum við að setja líffræðilega fjölbreytni í forgang. Þetta er sannarlega verið að gera með vinnu stjórnvalda að grænbók og í framhaldi hvítbók um líffræðilega fjölbreytni. Við fögnum þessu framtaki. Mikil vinna hefur verið lögð í grænbókina sem lögð hefur verið fram til samráðs og er hún lykilkáttur fyrir stöðumat á stjórnsýslu og skipulag þegar kemur að verndun og nýtingu líffræðilegrar fjölbreytni hér á landi. Eftirfarandi eru athugasemdir okkar sem við teljum að geti bætt grænbókina.

Við gerð grænbókarinnar var leitað til margra aðila er hafa skilgreint hlutverk varðandi málefni líffræðilegrar fjölbreytni. Hér hefði þó mátt gera betur og leita álits og athugasemda fleiri sem koma beint að þeim málefnum sem tengjast grænbókinni. Hér er helst að nefna A – háskólanna, sem eru í lykilhutverki þegar kemur að kenngslu og rannsóknum á líffræðilegri fjölbreytni. B – náttúrustofur sem vinna að svæðisbundnum rannsóknum á líffræðilegri fjölbreytni og C – Náttúruinjasafn Íslands, sem er höfuðsafn á sviði náttúrufræða og er ætlað að gegna miðlægu hlutverki um miðlun þekkingar og upplýsinga um náttúrufræðileg efni, þar sem líffræðileg fjölbreytni er augljóslega lykilkáttur.

Við teljum umfjöllun grænbókarinnar og viðauka hennar um líffræðilega fjölbreytni í ferskvatni ekki gefa nægilega heildstæða mynd af stöðu þekkingar á lífríki ferskvatns. Umfjöllunin virðist byggja mikið á vistgerðaflokkun Náttúrufræðistofnunar Íslands, sem lýsir einungis hluta líffræðilegrar fjölbreytni ferskvatns hérlandis. Ekki er að sjá að sérstaklega hafi verið leitað til ferskvatns- og eldissviðs Hafrannsóknastofnunar (áður Veiðimálastofnun) sem hefur komið að fjölmörgum rannsóknum á lífríki ferskvatns hérlandis. Huga hefði mátt meira að rannsóknum annarra sérfræðinga á lífríki ferskvatns, t.d. í háskólum. Hér hefði einnig þurft að byggja meira á birtum heimildum um ferskvatnslífríki Íslands.

Líffræðileg fjölbreytni er í eðli sínu kvik, þar sem saman fara vist- og þróunarfræðilegir ferlar sem móta svipgerðir einstaklinga (í gegnum þroska þeirra), sem aftur móta þessa vist- og þróunarfræðilegu ferla með ýmsum hætti. Þannig eru hin mismunandi stig líffræðilegrar fjölbreytni (frá einstaklingum til vistkerfa) samtengd og hafa áhrif hvert á annað. Þetta kallar á kvika náttúrusýn þegar kemur að lýsingu, vöktun, nýtingu og verndun á náttúru landsins. Þessi áhersla kemur fram í grænbókinni, t.d. þegar bent er á atriði sem samstarfsvettvangurinn BIODICE hefur lagt fram varðandi sérstöðu íslenskrar náttúru (sjá 3.4.3. bls. 56-57). Við teljum þetta mikilvægt skref og þessa nálgun þarf að þróa enn frekar til framtíðar. Við mat á líffræðilegri fjölbreytni er okkur tamt að flokka og afmarka umhverfi okkar. Slík flokkun á líffræðilegri fjölbreytni er vel þekkt, t.d. með skilgreiningu tegunda, samfélaga og vistkerfa. Ein slík nálgun er aðgreining íslenskra vistkerfa í vistgerðir, sem Náttúrufræðistofnun Íslands stóð fyrir (Jón Gunnar Ottósson o.fl. 2016, Fjölrit Náttúrufræðistofnunar nr. 54), og byggir á EUNIS flokkunarkerfinu. Þegar kemur að ferskvatnskerfum hefur þessi flokkun að okkar mati of þröngt sjónarhorn. Skilgreindar eru 17 vistgerðir í ferskvatni, þar sem horft er nær eingöngu til gróðurssamfélaga vatna og næringarefnaframboðs, auk þess sem fuglalífi er lýst. Ekki er litið til annarra vatnalíffræðilegra einkenna, svo sem smádyralífs, útbreiðslu sjaldgæfra smádyra, fisktegunda, afbrigðamyndunar fiska, vatnsefna, eðlis- og jarðfræðilegra þátta eða uppruna vatnsins. Vandinn kemur m.a. fram þegar þessi flokkun er notuð til að meta verndargildi vistgerðanna, en samkvæmt henni hafa t.d. gróðursnauð hálendisvötn, jökulvötn og jökulár lítið verndargildi, þrátt fyrir að vera mjög sérstök vistkerfi (Jón Gunnar Ottósson o.fl. 2016, Fjölrit Náttúrufræðistofnunar nr. 54, Tafla 2 bls. 16). Við teljum að hér þurfi að koma meira til og meta líffræðilega fjölbreytni og

verndargildi eftir aðstæðum (contextual), byggja eins og kostur er á heildstæðri þekkingu á þeim vistkerfum sem um ræðir og reyna eftir fremsta megni að leggja mat á þá vist- og þróunarfræðilegu ferla sem til staðar eru. Ljóst er að nauðsynlegt er að endurskoða flokkun ferskvatns á Íslandi í vistgerðir, sem og endurbæta mat á verndargildi þeirra (byggt á ofangreindu fjölriti) og horfa þá enn meira til kvikleika vistkerfanna eins og grænbókin leggur víða áherslu á. Miklum gögnum var safnað við vistgerðaflokkunina og án efa geta þau komið sér vel við þessa endurskoðun, samhliða öðrum gagnagrunnum sem til eru um íslensk straum- og stöðuvötn.

Bjarni K. Kristjánsson, prófessor við Háskólann á Hólum

Skúli Skúlason, prófessor við Háskólann á Hólum og Náttúruminjasafn Íslands